

A mechanikus jelleg oldása a helyesírás alapfokú gyakorlásában*

Az idegennyelvi helyesírás elsajátítása számos nehézséget tartalmazhat, különösen alapfokon, pl. az általános iskola idegennyelvi szakosított tantervű 3., 4., vagy pl. a nem szakosított 5., 6. osztályainak tanulói számára. Ezen a fokon ugyanis még nem tanítunk helyesírási szabályokat. Egyetlen lehetőség marad: a direkt módszer alkalmazása, melynek során igen nagy gonddal és sok fáradtsággal végzik a gyerekek a mechanikus szó-, mondat-, szövegmásolásokat. Bizonyosan az ilyesféle eljárásra is szokták mondani, hogy „lélektelen utánzás”. Lehet-e ezen valamit is könnyíteni?

Az orosznyelvi helyesírás alapfokú tanításában megfigyeltük, hogy ha valamely helyesírási formulát valamilyen más, emlékhagyó jelenséggel, például a helyesírási formulát magában foglaló szó (vagy szavak) jelentéstartalmának képi ábrázolásával kapcsoljuk össze; ez a kísérő jelenség a formulát erőteljesebben segíti a tanuló emlékezetébe vésni, és az alkalmazás céljára onnan valamivel nagyobb pontossággal előhívni. Ez az eljárás gyakorlat formában így ábrázolható:

Nézd meg a képeket, olvasd el a szavakat, azután másold le!

Мальчик. _____

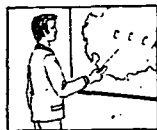
Школьник. _____

Megfigyeltük azt is, hogy bizonyos mértékig tovább fokozható az eredmény, ha a vizuális emlékhagyó eszközhöz (a képhez) nyelvi emléket hagyó eszközt is kapcsolunk. Természetesen a szavak, amelyek a gyakorolni kívánt helyesírási formulákat tartalmazzák, maguk is hagynak vizuális (szóképi) és nyelvi (fogalomképi) em-

* Az eljárás az előző számban (Módszertani Közlemények 1974/5.) ismertetett fémcsíkokkal valósítható meg a legkönnyebben. A fémcsíkok segítségével a szaktanár saját maga, osztálya igényeire méretezve, a szükségleteknek megfelelően tudja a helyesírási gyakorlatokat összeállítani. A kiegészítésként használt képi szemléltetést az orosz nyelvi applikációs képek szolgáltatják: az orosz nyelvben majdnem teljes mértékben, más idegen nyelvekben elég nagymértékben, az anyanyelv vonatkozásában viszont csak kismértékben. Ez utóbbi esetben más, az alsó tagozat számára készült applikációs képek, esetleg saját készítésű színes rajzok is felhasználhatók. A képekhez kapcsolt kérdéseket krétával írjuk a táblára, a gyakorlatok elvégzésének módjára vonatkozó utasításokat. (információkat) pedig szóbelileg adjuk meg a tanulóknak.

lényemokat. Vizualisan azonban formálisak, nyelvileg pedig elszigeteltek. A nyelvi emlékhagyó eszköz szerepét ezért nem annyira az elszigetelt szó, illetve szavak, hanem azok nyelvi-gondolati környezetbe helyezett kapcsolatai, a mondat, illetve a mondatok töltik be. Ez az eljárás gyakorlat formában így fejezhető ki:

Nézd meg a képeket, olvasd el a mondatokat, azután másold le!

Учитель объясняет.

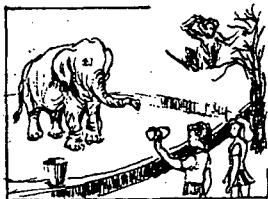
Учительница тоже объясняет.

Mindkét változat lényegileg alig ad újat (legfeljebb a gyakorlatformába rendezés), mert a helyesírás gyakorlása ezekben is elsősorban másoláson, utánzáson alapozik. Jellegét tekintve azonban már nem teljesen mechanikus másolás, mert a kéz „értelem nélküli” utánzó munkáját a képek, a második változatban pedig az értelmes gondolati egységeket tartalmazó mondatok is, a gondolati működés impulzusainak megindítása által valamely mértékig feloldják. Az ilyen gondolati impulzusok a helyesírási jelenségek és az őket környező nyelvi-fogalmi jelenségek között a mechanikus (direkt) eljárásénál hatékonyabb asszociációs kapcsolatok kialakulását segítik.

Ebből kiindulva vizsgálódásaink során felismertük, hogy a mechanikusság minél teljesebb feloldásának a lehetőségét a nyelv élő dinamizmusában, funkcionális működésében kell keresnünk. Mi hozza működésbe a nyelvi-gondolati mozgást (a beszédet)? Azt mondhatjuk: a tudás, illetve a tudni akarás. A tudás a közlésvágy forrása és a közlés tartalma is. A tudni akarás viszont (nyelvileg) maga a kérdezés. A kérdéstípusok áttekintése azután egy rendszert alakított ki, amely alkalmas a direkt módon végzett helyesírási gyakorlás mechanikus jellegének lehető legnagyobb mértékű feloldására. Tapasztalataink azt mutatják, hogy ez nemcsak az orosz, hanem más idegennyelvi, sőt az alapfokú anyanyelvi helyesírás gyakorlásában is eredményesen használható. Rendszere a kérdéstípusokból eredő fokozatosságra építhető. Hogyan néz ki ennek a rendszernek egyik típusváltozata például egy angolnyelvi helyesírási gyakorlatban?

1. Imitatív fokozat

A kép segítségével értsd meg a mondatot, azután másold le!

The elephant is in the Zoo.

2. Reproductív fokozat

Olvasd el a kérdést, azután írd rá választ a kép alapján!

Is the elephant in the Zoo?

3. Félproduktív fokozat

Írd válaszokat a kép segítségével!

Is the elephant in the Zoo?
Where is the elephant?

4. Produktív fokozat

Válaszolj írásban a kép segítségével!

Where is the elephant?

Nézzünk meg az anyanyelvi helyesírás alapfokon (pl. 2. osztályban) történő gyakorlására is egy gyakorlattípust a következő oldalon, közben beszéljünk, ha nagyon röviden is, az alkalmazott képekről.

A kép a maga univerzalitásával a helyesírási gyakorlatokban is megtalálhatja a maga sajátos helyét és szerepét. A képtípusoknak a közhasználatban szokásos elnevezése szerint szólva: mind a simplex, mind a komplex képek alkalmazása lehetséges. Hogy mikor melyik kerül előtérbe, didaktikai megfontolások határozzák meg. Bármelyiket is alkalmazzuk azonban, három alapvető szempont mindig köti az alkalmazót: *a)* egyszerűek legyenek, hogy a tanuló könnyen áttekinthesse azokat; *b)* kifejezőek legyenek, hogy a tanuló azt értse meg belőlük, ami a gyakorlásban végzendő munkájához szükséges; *c)* érdekesek legyenek, hogy a tanuló szívesen dolgozzék velük. Az érdekes képek egyfelől biztosabban indítják el a tanuló gondolatait, mint a kevésbé érdekesek, másfelől élményhatásuk nagyobb, következőképpen mélyebb emléknymokat hagynak, mint a kevésbé érdekesek.

A *cselekvéstelen* képek is lehetnek érdekesek, különösen, ha a hozzájuk kapcsolott kérdések is segítik ebben. A *cselekvéses* képek viszont nem egyszerűen cselekvéses jellegükből, sokkal inkább a rajtuk ábrázolt és a környezettel szorosan össze-

függő konkrét cselekvésből merítik a gyermek számára vonzó mivoltukat, amit azután a cselekvéssorok szellemes összefüggései egyre inkább fokoznak. Végül is az ilyen összefüggő cselekvéssorokból felépülő *történetképek* rendelkeznek a legerőteljesebb vizuális élmény és emlékhagyó tulajdonsággal, amit a direkt jellegű helyesírás gyakorlása is jól kiaknázhat a maga módján, a maga hasznára.

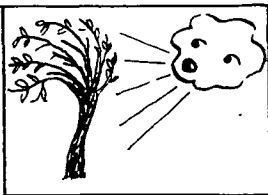
Vannak, akik azt tartják, hogy az idő felgyorsulása által felgyorsult emberi (és gyermeki) életritmus, valamint a mozi és különösen a televízió jóvoltából tömegesen, az „áradás elemi erejével” terjedő mozgóképek hatására a mai gyermek nem tud türelemmel és figyelemmel elidőzni az állóképek nézése fölött. Nem bizonyos, hogy az ilyenféle megállapítás körütekintő megfigyelésen nyugszik. A gyermek nemcsak elidőz nézésükkel, hanem színes ceruzát is kezébe vesz önként, és kifesti azokat; pontosabban csak azokat, amelyek érdekesekek, amelyek figyelmét megragadták, amelyek megtetszettek neki. Jól megfigyelhető ez az utóbbi években elterjedt munkafüzetek képes gyakorlatainak a használata kapcsán (hacsak a helyi szokások nem tiltják a füzetek „összefirkálását”).

Az alapfokú anyanyelvi képes helyesírási gyakorlatokat, vagy azok egy részét didaktikai felépítésükben úgy találhatjuk alkalmasabbaknak, mint ahogy az idegennyelvi hasonlókát szoktuk felépíteni: a gyakorlatokon belül már nem annyira utasítgat a tárgyra, inkább beszélget a tárgyban, illetve a tárgyról a tanulóval. Meghittebb ez így, s talán funkcionálisabb is, mert végső soron a nyelv – akár idegen, akár anyanyelv – a kétoldalú (kérdező–felelő) gondolatcsere eszköze. Az oktatás is ma már egyre inkább kétoldalú folyamat: nem annyira gondolatátadás tanulói passzív befogadással, hanem sokkal inkább gondolatcsere tanulói aktív, cselekvő részvétellel. Valahogy így:

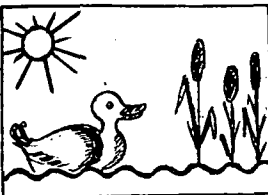
Nézd meg a képeket, olvasd el a kérdéseket, azután írd rövid válaszokat!

A kismalac túr?
Mit csinál a kismalac?

A szél túr, vagy fúj?
Mit csinál a szél?

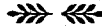
A kiskacsa túr, fúj, vagy úszik?
Mit csinál a kiskacsa?

Milyen új betűt írtál a túr, fúj, úszik szavakban?

Amint kitűnik, az előző gyakorlatban az angol $pb=f$; az utóbbiban pedig a magyar hosszú u helyesírásának a gyakorlása a súlyponti kérdés. Mellettük azonban a mondatokban előforduló más helyesírási formulák sem szorulnak háttérbe. Ismeretes, hogy a mondatstruktúrák a nyelvi kifejezés állandó vázai, míg az azokat kitöltő, és különböző helyesírási formulákat tartalmazó szavak, szóalakok változóak, más szavakkal, szóalakokkal cserélhetők fel. Ez a helyesírás gyakorlásában is a szabályozás olyan lehetőségét adja kézbe, amely szerint a mondatoknak helyesírási szempontból kívánatos részei a tanuló gyakorló munkája számára szükség szerint állandósíthatók, illetve másokkal felcserélhetők.

A helyesírási készség direkt úton való fejlődését – ma már ez is bizonyítottá vált előttünk – nemcsak a gyakorlatok minősége, hanem azok alkalmazásának mennyisége is számottevően befolyásolja. S miközben a gyerekek az ilyen gyakorlatokban helyesírási készségüket fejlesztik, mivel azt a nyelv szabályaival működő íráseszköz gondolatközlő és gondolatrögzítő funkciója szerint teszik, általa a nyelvet, annak használatát is gyakorolják.

Szabó Tibor

Molnár Emil:

MATEMATIKAI VERSENYFELADATOK GYÜJTEMÉNYE 1947–1970

Tankönyvkiadó, 1974. 578. oldal

A matematikai versenyek gondolata a világon először hazánkban született meg, s valósult meg 1894-ben Eötvös Loránd elgondolásai alapján. Az őszi hónapokban megrendezett versenyeken az abban az évben érettségizett tanulók vehettek részt. Ezt a versenyt később előindítója tiszteletére Eötvös-versenynek nevezték, majd 1947-től Kürschák József nevét vette fel, mivel Eötvösről a Matematikai Társulattól külön vált Fizikai Társulatot, s a fizikai versenyeket nevezték el. A felszabadulás után a matematikai versenyek széles skálája alakult ki a középfokú oktatásban is:

I–II. osztályban Arany. Dániel matematikai verseny;

III–IV. osztályban országos középiskolai matematikai verseny;

(A speciális matematikai tagozatok részére más feladatokkal.)

Kürschák József matematikai verseny (az abban az évben érettségizettek, valamint középiskolások részére).

Megjegyezzük, hogy matematikai versenyek vannak az általános iskolások részére is (ütőtörő matematikai verseny). Országos versenyt szerveznek a tanárképző főiskolák is. A legmagasabb szintű matematikai verseny a Schweitzer-verseny, amelyen egyetemi és főiskolai hallgatók vesznek részt.

Az első nemzetközi matematikai versenyt (ún.

diákolimpiát) 1959-ben Románia rendezte, amire azóta is minden évben megrendezésre kerül más-más szocialista országban.) Az első években ugyanis csak a szocialista államok vettek részt, az utóbbi években a résztvevő országok köre Európán kívüli országokra is kiterjedt.)

A jelen gyűjtemény az 1947–1970 közötti országos középiskolai versenyek és az 1959–1970 közötti nemzetközi matematikai diákolimpiák feladatait és megoldásait tartalmazza. Igen tanulságos a könyv elején az érintett versenyek történetének, szervezésének, valamint módszertani és pedagógiai vonatkozásainak tárgyalása.

A gyűjtemény az említett versenyeken szereplő 233 feladatot témák szerint csoportosítva dolgozza fel, ami a felhasználást nagyon megkönnyíti. Esetenként több megoldás is szerepel. Rendkívül nagy segítséget és egyben kitekintést nyújt a könyv „Jegyzetek” című fejezete, amelyben a feladatokkal kapcsolatos elméleti ismeretanyag található.

A nagyon gondosan, áttekinthető formában összeállított feladatgyűjtemény példamutató.

Középiskolai tanárok mindennapi munkájukhoz, általános iskolai tanárok pedig szakmai továbbképzésükhöz méríthetnek állandóan a matematika szépségeit tükröző gyöngyszemek leírását tartalmazó gazdag gyűjteményből.

Dr. Szendrei János